ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN:2619-936X
Article Arrival Date:12.08.2018 Published Date:31.10.2018
2018 / October Vol 4, Issue:13 Pp:1242-1261
Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

KUR'ÂN'IN DİĞER İLAHİ KİTAPLARA BAKIŞI (TASDİK VE NESİH BAĞLAMINDA)

VIEW OF THE OTHER DIVINE BOOKS OF KUR'AN (IN CONNECTION WITH TASDIK AND NATION)

Nurettin ÇİFTÇİ

Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, nurettinciftci@hotmail.com, Hakkari/Türkiye

Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı abdulbakigunes@hotmail.com Van/Türkiye

ÖZET

Allah, insanlık tarihi boyunca insanoğlunun hidayeti için sürekli peygamberler göndermiş ve onlara kitaplar vahyetmiştir. Kur'ân-ı Kerim de insanlığın hidayeti için indirilmiş son ilâhî vahiydir. Daha önce indirilmiş olan tüm ilahi kitaplar birbirlerini tasdik ettikleri gibi Kur'ân'ı Kerim de kendisinden önce inmiş olan kitapları tasdik etmektedir. Vahiy ilk insandan başlayarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kadar devam eden ve Onunla tekâmüle ulaşan bir süreçtir. Daha önce nazil olan vahiyler, özellikle Tevrat ve İncil müntesipleri tarafından lafzen ve manen tahrife uğrayarak zayi edilmiştir. Kur'ân'ı Kerim'in kendisinde önce nazil olan bu kitapları tasdik etmesi onlarda var olan her şeyin doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Kur'ân "müheymin" olma vasfıyla kendisinden önce nazil olup tahrif edilen bu kitapların sahih metinlerinde var olan evrensel ilkeleri kendisinde barındırmaktadır. Kur'ân bu kitapların kaynağının ilahi olduğunu tasdik ettiği gibi onlarda meydana gelen tahrifatı tashih edip onları tamamen neshetmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vahiy, Kitap, Tasdik, Kur'ân'ı Kerim, Tashih, Nesih.

ABSTRACT

Allah has always sent prophets for the guidance of the Almighty for the history of mankind and has revealed reference books. The Holy Qur'an is the last divine revelation for the guidance of mankind. The Qur'an Qur'an is also excluded from being descended before him. Revelation begins with the first man Hz. Muhammad (s.a.v.) is a process that continues until and reaches out with him. Previously revealed revelations have been destroyed by the destruction of the Torah and the Bible, and lafzen and manen. The Qur'an existed in the existence of Kerim itself so much that there existed before. The Qur'an is based on the universal principles that exist in the authentic texts of these books, which have been distorted before themselves by the qualities of "müheymin". As the Qur'an has been removed from the sources of these books, it has corrected and reconstituted the drafts related to the irrigation.

Key Words: Revelation, Book, Testimony, Qur'an Kerim, Tashih, Nesih.

1. GİRİŞ

Allah, insanlık tarihi boyunca âdemoğlunun hidayeti için sürekli peygamberler göndermiş ve onlara vahyetmiştir (Nahl 46/36). Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiğine göre Allah her kavme kendi dilleriyle elçi göndermiştir (İbrahim 14/4). Allah gönderdiği elçilerin bir kısmının kıssasını Kur'ân'da anlattığı gibi bir kısmını anlatmadığını (Nisâ 4/164) ve peygamberlerin tümüne de "kitap ve hikmet" verdiğini belirtmektedir (En'âm, 6/89). Tüm peygamberlerin kıssalarını anlatmadığı gibi kıssasını anlattığı peygamberlere verdiği sahife, levha ve kitapları da zikretmiştir. Bunlar; Tevrat, İncil, Zebur, Suhûf-u İbrahim, Suhûf-u Musa ve yine Musa'ya (a.s.) verdiği kitap ve levhalardır. Kur'ân-ı Kerim, Hz. İsa'ya (a.s.) içinde hidayet ve nur

bulunan ve Tevrat'ı tasdik edici olarak indirilen İncil'in (Mâide 5/46) ve Hz. Davud'a (a.s.) da Zebur'un (Nisâ 4/163) verildiğini söylerken hiçbir yerinde Tevrat'ın Musa'ya (a.s.) verildiğini bildirmez. Hz. Musa'ya (a.s.) *Kitap* (Mü'minun 23/49; Furkân 25/35; Bakara 2/53; Secde 32/23; İsrâ 17/2), *Furkan* (Mâide 5/53), *levhalar* (Â'raf 7/145, 150, 154) ve *sayfalar* (A'lâ 87/19) verildiğini bildirir. Bu da Tevrat'ın aslında sadece bir kitaptan oluşmadığını, birden fazla peygambere nazil olan bir kitaplar mecmuası olduğunu gösterir (Adam, 1997: 36 (1) 365). Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce gönderilen peygamberler ve kendilerine nazil olan kitaplar belli bir dönemle sınırlıdır (İbrahim 14/1-5). Ayrıca her peygamber kendinden önceki peygamberi ve inmiş olan kitabı tasdik edip (Mâide 5/46) kendisinden sonrakini de müjdelemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de kendisinden önce gönderilen peygamberler tarafından müjdelenmiştir. Kur'ân da kendisinden önce nazil olan kitapları tasdik etmektedir. Bu da vahyin ve nübüvvetin bir süreç olduğunu ve tarih boyunca bir silsile şeklinde devam ettiğini göstermektedir (En'âm 6/83-90; Nisâ 4/163-165; Ahkâf 46/9).

Kur'ân'dan önceki kitaplardan maksat öncelikle Tevrat ve İncil'dir. Bu kitaplarla ile ilgili en sağlıklı bilgi edinilecek kaynak hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'dir. Kur'ân musaddık vasfıyla bu kitapların Allah'tan gelen birer hidâyet kaynağı olduğunu, kendisi de inen son ilâhî vahiy olarak bu kitaplar üzerinde müheymin olduğunu bildirmektedir. Bununla beraber bu kitapların müntesipleri tarafından nasıl bir muameleye maruz kaldıklarını birçok yerde açıklamaktadır. Âyetlerden yola çıkarak Kur'ân'ın önceki kitaplara bakışını dört başlık altında ele almak mümkündür. Bunlar Tevrat ve İncil'in müntesipleri tarafından tahrif edilmesi, Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'i tasdik etmesi, Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'i tashih etmesi ve Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'i hayırlısıyla veya misliyle neshetmesidir.

2. KUR'ÂN'IN DİĞER İLAHİ KİTAPLARA BAKIŞI

Kur'ân'ın bu kitaplarla ilişkisini ele almak için önce bu kitaplardaki tahrifattan ne anlaşıldığına ardından sırasıyla Kur'ân'ın onları tasdik, tashih ve nesh etmesini ele almaya çalışacağız.

2.1. Kur'ân'dan Önce Nazil Olan Kitapların Tahrif Edilmesi

Kur'ân'dan önce nazil olan kitaplardan kastımız öncelikle Tevrat ve İncil olduğunu söyledik. Bu kitapların tahrifinden ne anlaşıldığını incelerken öncelikle tahrif kelimesinin etimolojik tahliline bakmak yararlı olacaktır.

Tahrif, İslam literatüründe daha önce indirilmiş kitapların metninin veya anlamının değiştirilmesi için kullanılan bir kavramdır. Kelime anlamı yönelmek, meyletmek, sapmak manasındaki "ح رف" kelimesinden türeyen "تحريف" iki şekilde yorumlanması mümkün olan bir sözü bir tarafa çekmek, kelimenin anlamını benzer anlamlarla değiştirmek anlamına gelir (İbn Manzûr, Trs: XIX, s.45). Özellikle Yahudi ve Hıristiyanların kendi kitaplarını kasıtlı olarak değiştirmeleri ve yanlış yorumlanmaları için kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de değiştirmek "تبديل" (Bakara 2/59; Â'raf, 7/162), dili eğip bükmek "ليّ" (Al-i İmran 3/78), gizlemek "كتمان" (Bakara 2/146, 159, 174) ve unutmak "نسيان" (Maide 5/ 13,14) kelimelerinin yanı sıra kitap yazıp Allah'a nispet etmek {يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِندِ اللهِ} (Bakara 2/79) ve Allah'ın âyetlerini az bir değere satmak {لِيَشْتَرُواْ بِهِ ثَمَناً قَلِيلاً } (Bakara 2/79) gibi ifâde ve kalıplar bu kapsamda değerlendirilmiştir (Taberî, 1992: II, 270; İbn Kesîr, 1999: I, 311; Suyûtî, Trs: 16).

Aslında, Kur'ân-ı Kerim'de Tevrat ve İncil'in geçtiği yerlerde tahrif ifâdeleri bulunmamaktadır. Kur'ân'a baktığımızda daha çok "*ellerindeki kitabın tasdikinden*" bahsedilmektedir. Tahrif kelimelerinin geçtiği hiçbir âyette kitap ifâdesi de geçmemektedir. Öyleyse, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Müslümanların bu kitapların müntesipleriyle olan

ilişkilerine bakmak ve onların ellerindeki kitaptan ve tahrif edilen şeyden kastın ne olduğunu incelemek gerekmektedir.

Öncelikle, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Müslümanların Yahudi ve Hristiyanlarla olan ilişkilerine baktığımızda şöyle bir durumla karşılaşmaktayız. Müslümanların Hıristiyanlarla ilişkilerinin başlaması Mekke döneminde Yahudilerle de Medine döneminde olmuştur. İzzet Derveze (v. 1984), Mekke'de bir Hıristiyan azınlığının bulunduğunu söylemektedir. Ancak Hıristiyanlarla en ciddi temas Mekke döneminde vuku bulan Habeşistan hicretiyle başlar (Derveze, 2015: II, s.470.) ve Medine'ye hicretten sonra da Necran Hıristiyanları ve Bizans'la yapılan Mûte Savaşı ve Tebük seferiyle de Bizans Hıristiyanlarıyla ilişkiler devam eder. Yahudilerle ilişkiler de Medine'ye hicretten sonra gerçekleşmiştir. Müslümanların Medine'de bulunan Beni Kaynuka, Beni Nadir, Beni Kureyza ve Hayber Yahudileriyle temasları olmuştur (Derveze,1383h:VI, 167). Müslümanların Hıristiyan ve Yahudilerle ilişkileri Kur'ân'ın onlar hakkında hem geçmişlerinden bilgi vermesi hem de bizzat o dönemde yaşayanlarla olan ilişkileri hakkında olmuştur. Kur'ân ilk etapta yumuşak bir üslupla Ehl-i Kitab'ı bir ortak payda olan tevhit ilkesine çağırmış ve onlarla anlaşma yoluna gitmiştir (Âl-i İmrân, 3/64). Medine vesikası bu çağrının bir belgesi konumundadır. Ancak özellikle başta Medine Yahudileri olmak üzere kendileriyle yapılan antlaşmalara sadık kalmamaları Ehl-i Kitapla ilgili sert bir dilin kullanılmasına sebep olmuştur (Öztürk, 2014: 147).

Kur'ân, Ehl-i Kitab'ın hem geçmişte yaptıklarından hem de kendisinin nazil olduğu dönemdeki durumlarından yola çıkarak birçok eleştiri yöneltmektedir. Bu konuda birçok âyet vardır. Özellikle Yahudilerle ilgili eleştirileri konu alan âyet sayısı bir hayli fazladır. Bununla beraber onların kendi kitaplarına yaptıkları muameleyi de ele alan âyetlerden bahsederken daha önce söylediğimiz gibi "*Tevrat* ve *İncil*" ismi verilmeden sadece "*kelimelerin yerlerini değiştiriyorlar*" şeklinde ifâdeler kullanılmaktadır (Bakara 2/74; Nisa 4/46; Maide 5/13, 41). Kur'ân'da, Tevrat kelimesi de İncil kelimesi de birçok âyette geçmesine rağmen hiçbir yerde onlara yönelik bir tahriften bahsedilmemektedir.

Tevrat kelimesi, Kur'ân'da daha çok Medenî sûrelerde geçmektedir. Bu da Müslümanların Medine'ye hicret edip Yahudilerle ilişkileri başladıktan sonra olmuştur. Maide (5/43, 44, 46, 66, 68, 110) ve Al-i İmran (3/3, 48, 50, 65) sûrelerinde toplam 11, Araf (7/157), Tevbe (9/111), Fetih (48/29) ve Cuma (62/5) surelerinde de birer kez olmak üzere 16 âyette 18 kez geçmektedir. Ancak bu âyetlerin hiçbirinde Tevrat'ın Hz. Musa'ya verildiğinden bahsedilmez. İncil kelimesi de biri Mekkî on biri de Medenî âyette olmak üzere Kur'ân'da on iki yerde geçmektedir (Al-i İmran 3/3, 48, 65; Maide 5/46, 47, 66, 68, 110; Â'raf 7/157; Tevbe 9/111; Fetih 48/29; Hadid 57/27). Bütün bu âyetlerde İncil'in Hz. İsa'ya indirildiği ifâde edilmektedir.

Kur'ân'da tahrif kelimesi, Ehl-i Kitab'ın özellikle Yahudilerin ellerindeki kitabı değiştirdikleri yani anlam ve bağlamlarının çarpıtıldığı şeklinde dört yerde geçmektedir (Bakara 2/74; Nisa 4/46; Maide 5/13, 41). Dilbilimciler bu dört âyette geçen ifâdeler üzerinde durmuş ve *"sözün farklı bir şekilde yorumlanması, lafzından ziyade manasının bozulması"* anlamına geldiğini söylemişlerdir (İbn Manzûr, Trs: XIX, 45; el-İsfahânî, 1412/1991: 228).

Kur'ân'da geçen bu dört âyete baktığımızda, Yahudilerin kendi kitaplarını taammüden yanlış yorumladıkları anlaşılmaktadır. Ancak tahrifin ne şekilde olduğu konusunda müfessirlerin farklı yaklaşımları olduğunu görmekteyiz. Bazıları metin tahrifinin yapıldığını söylerken, bazıları da anlamları, yani yorumlanması konusunda tahrifatın olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da her ikisinin tahrif edildiğini söylemişlerdir. Bazı müfessirler de Ehl-i Kitab'ın ellerindeki kitaplarda Hz. Muhammed'i (s.a.v.) müjdeleyen âyetlerin bulunmamasını ve özellikle Yahudilerin Tevrat'ta "Recm" kelimesini "had" kelimesiyle değiştirdiklerini

kitaplarında metin tahrifi yaptıklarına delil olarak göstermişlerdir (Zemahşerî, 2006: I, 157,507; Nesefî, 1998: I, 83,316; Mevdûdî, 1996: I, s.88).

Taberî, tahrifi "mana ve hükümlerin değiştirilmesi" olarak görürken (Taberî, 1992: I, s.367-369), Râzî de "yalan yanlış yorumlarla ve kelime oyunlarıyla sözün anlamının başka yönlere çekilmesi" şeklinde anlamıştır (er-Râzî, 1999: III, s.134-135; XI, s.187). İbn Kesîr de **{يحرفون الكلم عن مواضعه}** ifâdesinden kastın "gerçek anlamının dışında başka şekilde tevil etmeleri, Allah'ın muradının dışında tefsir etmeleri ve bu şekilde Allah'a iftira atmaları anlamında olduğunu söylemektedir (İbn Kesîr,1999: II, s.323). Reşid Rıza ise âyetlerde geçen "**مواضع**" kelimesine "**معان**" diye çevirmiştir. Nisâ suresinin 46. Ve Maide suresinin 13. Âyetlerinde geçen "**{يحرفون الكلم عن مواضعه}**" "onlar kelimeleri gerçek anlamlarından uzaklaştırıyorlar" manasına geldiğini, Hz. Peygamberin peygamberliğini inkâr etmek için Yahudilerin yaptıkları yorumlara işaret ettiğini ve yapılan tahrifin "takdim, tehir, ekleme ve çıkarma yapıp yanlış anlam verme" şeklinde olduğunu söylemektedir. Ona göre Tevrat ve İnciller Ehl-i Kitap tarafından hem mana hem de metin tahrifine uğramışlardır. Bunu yaparken de kasıtlı olarak yaptıklarını ileri sürmektedir (Rıza, 1990: V, s. 140; VI, s. 282-389).

Tahrifle ilişkilendirilen kelimelerden biri de "bir şeyi yerinden alıp başka bir yere koymak" anlamına gelen "**تبديل**" kelimesidir. Bu kelimenin geçtiği âyetlere baktığımızda İsrailoğulları'ndan bir grubun kendilerine emredilen sözleri başka sözlerle değiştirdikleri şeklinde geçtiğini görmekteyiz. Bu âyetlerden biri şudur:

{فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنْهُمْ قَوْلاً غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاء بِمَا كَانُواْ يَظْلِمُونَ

"*İçlerinden zulmedenler, (söylediğimiz) sözü, kendilerine söylenmeyen bir sözle değiştirdiler. Biz de haksızlık ettiklerinden dolayı üzerlerine gökten azap gönderdik*" (Â'raf 7/162).

Bu âyet ilk bakışta kutsal kitapların tahrifiyle ilgili görünmesine rağmen aslında İsrâiloğulları'nın bir şehre girerken Allah'ın kendilerine emrettiği "**حطة**" sözü yerine başka bir sözü söylemeleri kastedilmiştir (Rıza,1990: IX, s.315; Mevdudî,1996: I, s.79). Dolayısıyla burada kitabın tahrifinden değil Yahudilerin Allah'ın emrine karşı gelmesinden bahsedilmektedir. Her ne kadar Yahudilerin tahrifçi bir karakter taşıdıkları bir gerçekse de bu âyet kutsal kitapların tahrifiyle alakalı değildir (Şimşek, 2012: II, s. 136-141).

Tahrifle ilgili âyetlerde geçen kelimelerden biri de "*dillerini eğip bükmek*" anlamına gelen "**ليّ**" kelimesidir. Bununla ilgili âyetlerden birinde Allah şöyle buyurmaktadır:

{وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ اللهِ وماهوا مِنْ عِندِ اللهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ}

"*Onlardan bir grup var ki, Kitapta olmayan bir şeyi, siz Kitaptan sanasınız diye dillerini Kitapla eğip büker (sözlerini, Kitabın sözü imiş gibi göstermek için kelimeleri dillerinde bükerek okur, onları, Kitabın sözlerine benzetmeğe çalışır)lar ve: "O, Allah katındandır "derler. Oysa o, Allah katından değildir. Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler"* (Âl-i İmrân 3/78).

Bu âyette geçen "ليّ" kelimesini daha iyi anlamak için şu âyete bakmak gerekmektedir:

{مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيّاً بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْناً فِي الدِّينِّ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْراً لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلاً}

"*Yahudilerden öyleleri var ki, kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar. Dillerini eğip bükerek ve dini taşlayarak: "İşittik ve isyan ettik", "dinle, dinlemez olası" ve: "ra'ina" diyorlar. Eğer onlar: "İşittik ve ita'at ettik", "Dinle ve bize bak!" deselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Fakat Allah, inkârlarından dolayı onları lanetlemiştir, pek az inanırlar*" (Nisâ 4/46).

Buradan anlaşıldığı kadarıyla Yahudiler peygamberle konuşurken kelimeleri farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Nitekim Medine Yahudileri peygamber (s.a.v.)'e "اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ" (*Allah'ın selam üzerinde olsun*) yerine, dillerini bükerek "اَلسَّامُ عَلَيْكَ" (*ölüm üzerine olsun*) dedikleri rivayet edilmektedir (Buhari, *İstizan* 22; Ebu Davud, *Edeb* 137-138 (5206); Tirmizî, *Siyer* 41; Nesâî, *Amelu'l Yevm ve'l Leyl*, 381-384; İbn Mâce, 3689; İbn Hanbel, *Müsned*, VI, s.37, 85, 199).

Ehl-i Kitab'ın hakkı "**كتمان**" gizlemek ve "**نسيان**" unutmakla suçlayan âyetlerde de tahrifin ipuçları verilmektedir. Müfessirlerin geneline göre Kur'ân'da geçen hakkı batılla karıştırma sözü, delilleri yanlış yorumlayarak insanların zihnini bulandırmayı, hakkın gizlenmesi ise insanların delillere ulaşmasına engel olmayı ifâde etmektedir (Taberî, 1992: I, s.255-256; er-Râzî,1999: III, s.43; Elmalılı, 2015: I, s.348). Bu durumda Tevrat'ın tahrifi değil bilgilerin insanlardan saklanması anlatılmaktadır. Nitekim Peygamber'e zina suçu ile ilgili hüküm vermesi için geldiklerinde Tevrat'ta geçen "recm" kelimesinin üzerine parmaklarını koyup sakladıkları rivayet edilmektedir (Buhari, *Tefsir*, 64). Taberî, Yahudilerin Tevrat'a aykırı yorumlar içeren bir kitap yazıp bu kitabı Tevrat'ı bilmeyen Araplara sattıklarını söylemektedir (Taberî, 1992*:* I, s.378,379). Elmalılı'ya göre de Tevrat'ın aslını korumayan Yahudiler kendi yazdıkları tercümelere "Bu Allah'ın kitabıdır" diyerek Tevrat'ın yerine koymaya çalışıyor, Allah'ın iradesi ve emirleri yerine kendi görüş ve arzularına tabi oluyor, böylece hak inancı bozuyorlardı (Elmalılı, 2015: I, s. 348).

Âyetlerde söz konusu konuyla ilgili olarak, "يُحَرِّفُونَ", "يَلْوُونَ", "يَكْتُمُونَ", "يَكْتُبُونَ" şeklinde muzari sığasıyla kelimelerin gelmesi de Tevrat'ın metninde bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Çünkü bu kelimelerin muzari sığasıyla gelmeleri, onların bu fiili bizzat Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde yaptıklarını göstermektedir (Tarakçı, 2004: 51). Ayrıca Tevrat metninin bu günkü halinin peygamberin gönderilmesinden beş asır önce oluştuğu, bu günkü İncillerin de Miladi 4. yüzyılda yani, Peygamber'in gönderilmesinden 2 yüz yıl önce son şekli aldıkları ve bugüne kadar aynı şekilde geldiği bilinmektedir (Paçacı, 1991: V, (3), 175). Zaten tahrifle ilgili âyetlerde Tevrat ve İncil yerine "*kendi ellerindeki kitapları*" ifâdesinin kullanılması Tevrat ve İncil'den ziyade Talmud gibi onun tefsiri şeklindeki kitaplarda tahrifin gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ancak bütün bu söylenenler Tevrat ve İncil'in o günkü halleriyle tahrife uğramadan sağlam bir şekilde geldikleri anlamına gelmez. Hz. Peygamber'den beş asır önce son halini alan Tevrat'ta da iki asır önce son şeklini alan İncillerde de peygamberlere indikleri gibi sağlam kalmamışlardır. Çünkü Tevrat ve İncillerde Kur'ân'ın ortaya koyduğu ve tüm peygamberlerin ortak çağrısı olan tevhit akidesiyle ve özellikle Allah tasavvuru ile çelişen birçok âyet vardır. Bu da gösteriyor ki ellerindeki kitapları tamamıyla olmasa da işlerine geldikleri gibi zaman zaman metinlerinde ve onlar üzerine yazdıkları şerh ve tefsirlerde de tahrifat yapmışlardır. Kur'ân'ın onları tasdik etmesi de Allah'tan geldiği şekliyle bir tasdikten ibarettir. Yoksa tahrif ettikleri haliyle Allah'ın bu kitapları onayladığı anlamına gelmez.

Tahrif edilmelerine rağmen Kur'ân'ın kendisinden önce nazil olmuş olan bu kitapları tasdik etmesi aynen Kur'ân'daki şu örneğe benzer: Münâfikûn sûresinin 1. Âyetinde Allah münafıkların peygambere gelerek onun Allah'ın resulü olduğuna şahitlik ettiklerini haber verir. Sonraki ayetlerde Allah, Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahit olduğu gibi münafıklar bunu söylerken inanarak söylemedikleri için yalan söylediklerine şahit olduğunu bildirir. Allah'ın burada doğruladığı şey Hz. Muhammed'in Allah'ın resulü olduğudur yoksa münafıkların söylediği değildir. Kur'ân da kendisinden önce inen kitapların Allah'tan olduğuna tasdik etmektedir. Ancak insanların bu kitaplarda yaptığı tahrifatı onaylamamaktadır.

2.2. Kur'ân'ın Kendisinden Önceki Kitapları Tasdik Etmesi

Kur'ân inen son ilâhî kitap olarak kendisinden önceki kitapları onayladığı gibi, kendisinin de Allah'ın kelâmı olduğuna önceki kitapları şahit olarak göstermektedir (Yûnus 10/94). Kur'ân, bu yönüyle hem doğrulayan hem de doğrulanan bir kitaptır. Kur'ân'ın bu kitapları tasdik etmesini ele almadan önce tasdik kavramının etimolojik tahlilini ve Kur'ân'da tasdik kavramına değinmek istiyoruz.

2.2.1. Tasdik kavramının Etimolojik Tahlili

Sıdk lafzı, *s-d-k/* ص د ق sülâsî kökünden türemiştir. Bu fiilin masdarı *sadeka yasduku-sadkan-sıdkan-masdakan-tasdâkan* /صَدَقَ,,يَصْدُقُ صَدْقًا, صِدْقًا, مَصْدَقًا, تَصْدَاقًا biçimlerinde gelmektedir (İbn Manzûr, Trs, s.193). *Sa-de-ka* kökünün öncelikli anlamı sözle alakalıdır. Sözün gerçeklikle örtüşmesinin ön planda tutulduğu bu ilk anlamı *doğru söylemek* şeklinde ifâde edebiliriz (Fîrûzâbâdî,2005: s.1162).

Arapça lügatlerde yer aldığı üzere *Sıdk,* tam olarak *kizb'in* zıddıdır (el-Cevherî, 1987*:* IV, s.1505; İbn Manzûr, Trs: X, s.193). Sıdk lafzının asıl anlamında *yiğitlik (şecaât) ve dayanıklılık (salâbet)* vardır. İster söz olsun ister başka bir şey; o, kendindeki *güç* ve *kuvvet*ten dolayı sıdktır. Yine o şey, hiçbir güce sahip olmaz ve zayıflık gösterirse de *kizb* olarak adlandırılır. Bir kimse iyi ve güzel işlerde bir hayli başarılı ise sıdk lafzına izâfe edilir ve adamlık, dostluk gibi konularda çok güçlü bir özelliğe sahip olduğu ifâde edilir (İbn Fâris, 1979: III, s. 339).

Lügat kaynaklarında "*vakıaya uygun hüküm ifâde eden söz, yalanın karşıtı* "diye tanımlanan sıdk kelimesi (el-Cevherî, 1987: I, s.580; İbn Manzûr, Trs: X, s. 193) âyet ve hadislerle diğer İslâmî kaynaklarda "hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadakat göstermek" anlamında masdar; "*hakikati ifâde eden, gerçeğe uygun olan söz, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik*" anlamında isim olarak kullanılır (Firûzabâdi, 2005: s.1162).Bu anlamda Kur'ân-ı Kerim'de "*eğer doğru söylüyorsanız*" anlamına gelen " إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ" ifâdesi onlarca âyette geçmektedir. Bir şeyin gerçekliği "hak", bunun aslına uygun biçimde anlatılması "sıdk" kavramıyla ifâde edilir. Hak, doğrunun nesnel yanı, sıdk ise sözün nesnel doğruya uygunluğudur. Sıdk ayrıca "sözün hem objektif gerçeğe hem de sözü söyleyenin zihnindeki bilgiye uygunluğu" şeklinde tanımlanır (İbn Fâris, 1979*:* III, s. 339).

İbn Fâris (v. 395/1004), "الصدق" (doğru) kelimesinin karşıtı olan "الكذب" (yalan) karşısında güçlü olması sebebiyle doğru söylemenin "*güç*" anlamına geldiğini söylemektedir (İbn Fâris, 1979: III, s. 339). Fiilin Kur'ân'daki sülâsî kullanımları daha çok "*doğru söylemek, vadinde durmak*" anlamı etrafında yoğunlaşmaktadır (Bakara 2/177; Âl-i İmrân 3/95, 152; Mâide 5/113; Enbiyâ 21/9; Ankebût 29/3; Ahzâb 33/22, 23; Ya Sin 36/52; Zümer 39/74). Bu kullanıma en güzel örnek Fetih sûresindeki {لقد صدق الله رسوله الرؤيا بالحق} âyetinde Allah'ın, Resûlünün rüyasını doğruladığını ifâde etmesidir (Fetih 48/27).

Arapça'da sıdk, "herhangi bir şeyin veya bir sözün kuvvetli olması anlamına gelir." Bu sebeple doğru söze, sıdk denir. Çünkü Arapça'da yalan söz, bir temele dayanmadığı için zayıf ve kuvvetsiz kabul edilmiştir. Doğruluk ve zıddı olan yalan, daha çok sözün bir sıfatı olarak kullanılan kelimelerdir (İbn Fâris, 1979: III, s.166; el-Cevherî, 1987: I, s.1505–1506; İbn Manzûr, Trs: X, s.193; el-İsfahânî, 1412/1991: 478). Ancak bazı durumlarda inançla ilgili konularda ve organlarla yapılan eylemlerle ilgili olarak da kullanılır (el-İsfahânî,1412/1991: 478–149).

Sıdk, sözün kalbe ve haber verilen hususa uygunluğu anlamına da gelir. Söz bu iki şartı da birlikte taşımazsa bu durumda o söz tam olarak sıdk özelliğini kazanmaz. Bazı durumlarda sıdk kabul edilebilir, ancak bazı zamanlarda yalan söz olarak nitelendirilir. Buna bir örnek verecek olursak, bir kâfir, kalbinde inanç olmaksızın "Muhammed Allah'ın elçisidir" derse, söylediği söz doğru olduğu için onun bu sözü sıdk olarak kabul edilebilir. Ancak sözü,

kalbindeki inanca uygunluk arz etmediği için o kâfirin yalan söylediği de kabul edilebilir (el-İsfahânî, 1412/1991: 478–149). Daha önce söylediğimiz gibi Münâfikûn Suresi'nin 1. âyetinde de bu inceliği görmek mümkündür.

Tasdik kelimesi ص د ق kök kelimelerinden türetilmiş fiilin sülâsî mücerred kalıpta mazisi "صَدَقَ", muzarisi "يَصْدُقُ" masdarı da "صَدْقًا, صِدْقًا şeklinde olan الصدق,الكذب yani yalanın zıddı "*doğru söylemek, sözünde durmak, samimi olmak, içten sevmek, doğru haber vermek, güçlü olmak, cesaret göstermek*" anlamlarına gelir (İbn Manzûr, Trs: X, s. 193).

2.2.2. Kur'ân'da Tasdik Kavramı

Tasdik kavramı Kur'ân'ın önemli kavramlarından biridir. Konumuz, Kur'ân'ın diğer kitaplara bakışı olduğu için, bu çalışmada Kur'ân'da geçen tasdik kavramını, Kur'ân'ın kendisinden önceki kitapları tasdik etmesi bağlamında ele almaya çalışacağız.

"ص د ق" harflerinden türetilmiş olan fiil "تَفْعِيل" babında "صَدَّقَ" "doğrulamak, onaylamak, tasdik etmek" anlamına gelmektedir. Bu yönüyle kelime Kur'ân'da "yalanlamak" anlamındaki "كَذَّبَ" fiilinin zıddı olarak kullanılır. Örneğin {فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى} İşte o, (Peygamber'in getirdiğini) doğru kabul etmemiş, namaz da kılmamıştı. Aksine yalan saymış ve yüz çevirmişti. Kıyamet 75/31, 32. âyetlerinde صَدَّقَ fiili "كَذَّبَ" fiilinin zıddı olarak kullanılmış, resûlün ve onun getirdiğini tasdik edip etmeme konu edilmiştir. "تَفْعِيل" babından mastar olan "تَصْدِيقٌ" kelimesi Kur'ân'ın kendisinden önceki kitabı onaylaması anlamında iki defa geçmektedir. Bu babın ismi faili olan "مُصَدِّقٌ" kelimesi de "doğrulayan onaylayan tasdik eden" anlamında Kur'ân'da gerek kitapların gerekse de resûllerin sıfatı ve hali ile ilgili on sekiz yerde geçmektedir (Bakara 2/41, 89, 91, 97, 101; Âl-i İmrân 3/3, 39, 50, 81; Nisâ 4/47; Mâide 5/46, 48; En'âm 6/92, Ahkâf 46/12, 30; Fâtır 35/31, Saff 61/6).

Bu kelime, Kur'ân'da farklı kelimelerin tamlayan (muzafun ileyhi) yapılarak kendisine izafe edilen şeyin doğruluğunu, gücünü göstermede kullanılmıştır (Yûnus 10/2, 93; İsrâ 17/80; Meryem 19/50; Şu'arâ 26/84; Kamer 54/55). Sıdk kelimesi, Zümer sûresinin 32 ve 33. âyetlerinde harfi tarifli "الصدق" olarak geçmekte ve önceki kitapları tasdik eden resûl ve resûlün getirdiği kitap, yani musaddık anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin ismi faili olan "صَادِقٌ" kelimesi, "*doğru söyleyen, sözünde duran, doğru*" anlamına gelir ve Kur'ân'da da bu anlamda kullanılmıştır (Yusuf 12/17, 27, 51; Zariyât 51/5; Mâide 5/119; Ahzâb 33/8, 24). Kelimenin Kur'ân'da "*Sözünde duran verdiği sözün gereğini yapan kimse*" anlamındaki kullanımlarında, ellerindeki kitabı tasdik eden bir resûl geldiğinde ona inanıp yardım etme sözünü yerine getiren kişi anlamında olduğu da görülmektedir. "مصدق", kelimesi de "صَدَقَ" sülâsî kökünden تفعيل kalıbından ism-i fail olup, doğrulayan anlamına gelir. Bir kimseyi, sözleriyle doğrulayan kimseye "musaddık" denir (el-Cevherî, 1987: I, s.1505, İbn Manzûr, Trs: X, s. 193). Bir kişiyi tasdik etmek, ona doğruluğu nispet etmektir (el-İsfehânî, 1412/1991: 480). Yine aynı babdan sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fail olarak gelen "صِدِّيق" kelimesi de doğru kişi ve tasdik eden anlamında kullanılır (Yusuf 12/46; Nisâ 4/69; Mâide 5/75; Hadid 57/19). Bu anlamda Hz. Peygamberi tereddütsüz tasdik eden Hz. Ebu Bekir (r.a)'e "صِدِّيق" lakabı verilmiştir.

Ayrıca, Kur'ân'da "*sadaka veren*" anlamında "مُتَصَدِّق" şeklinde de kullanılmıştır. "*Sadakât*" "صَدَقَاتُ" kelimesi de "zekât" ve sadakalar" şeklinde geçmektedir. Kadınlara verilen "*mehir*" olarak da "*sadukât*" "صَدُقَات" ifâdesi kullanılmıştır. Kur'ân'da sadece bir yerde iki kez geçen "مُصَّدِّق" kelimesine tefsir ve meallerin geneli tarafından "*sadaka veren*" anlamı verilmiştir. Bu da Hadid sûresinin 18. âyetinde geçen {الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ }kelimeleridir. Kelimeye bu şekilde anlam vermelerinin nedeni kelimenin aslının "تَفَاعل" babından "مُتَصَدِّق" olduğu, bu kelimede geçen "ت" harfinin "ص" harfine dönüştüğü böylece kelimede geçen "ص" harfinin şeddeli bir şekilde okunduğunu düşünmeleridir. Böylece âyette geçen ifâdenin anlamının da "*sadaka veren erkek ve kadınlar*" olduğunu söylemişlerdir (Orum, 2016: 172). Aslında. Kur'ân'da

“تَصَدَّقَ” fiilinin muzari fiile dönüşmesi halinde “ت” harfinin “ص” harfine dönüştüğü yerler vardır (Münâfikûn 63/10; Tevbe 9/75; Nisâ 4/92). Bu şekilde Kur’ân’da sadaka veren anlamında “مُتَصَدِّق” kelimesi de iki yerde geçmektedir (Yusuf 12/88; Ahzâb 33/35). Yani “ت” harfinin “ص” harfine dönüşmeden kullanımıyla kelime Kur’ân’da geçer. Bazı Müfessirler Hadid sûresinde sözü edilen kelimenin “sadaka vermek” anlamına gelen “تَصَدَّقَ/ tasaddaka”dan değil, “doğrulamak” anlamına gelen “صَدَّقَ/saddaka”dan türemiş olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca bu ifâdeden sonra gelen “*Karz-ı Hasen*” / “حسن قَرْض” lafzı da “مُتَصَدِّق” kelimesinin anlamının “*doğrulamak*” şeklinde olması gerektiğini söylemişler. Çünkü arka arkaya gelen ifâdelerin aynı anlamda kullanılması tekrarı gerektireceğini, oysa burada tekrar değil de aynen {ان الذين امنوا و عملوا الصالحات} *Hiç kuşkusuz İman edenler ve salih amel işleyenler*” ifâdelerinde olduğu gibi “ان الذين صدقوا و اقرضوا الله قرضا حسنا” “*Hiç kuşkusuz doğru söyleyenler ve Allah’a güzel bir borç verenler*” şeklinde olmalıdır demişlerdir (Râzî, 1999: XXIX, s. 231-232). Bu durumda âyette geçen kelimelere “tasdik eden erkek ve kadınlar” anlamı verilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Orum, 2016: 172).

Bütün bu anlattıklarımızdan sonra Kur'ân’daki kullanımlarını esas alarak incelediğimizde tasdik kavramının kökü olan sıdk kelimesinin başlıca şu anlamlara geldiğini görüyoruz:

1) Doğru söylemek, Gerek fiil olarak doğru söyledi doğru oldu anlamında gerekse de ismi fail olarak doğru söyleyen kişi anlamında kullanılmaktadır. Şu âyetlerde bunu görmekteyiz:

{قُلْ صَدَقَ اللهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حنيفا وَمَا كَانَ مِنَ المشركين}

“De ki: "Allah doğru söyledi, öyle ise dosdoğru, Allah'ı birleyici olarak İbrahim dinine uyun. O, ortak koşanlardan değildi” (Al-i İmrân 3/95).

{لَقَدْ صَدَقَ اللهُ رَسُولَهُ الرؤيا بالحق}

“*Andolsun, Allah, Elçisinin rüyasını doğru çıkardı*” (Fetih 48/29). Bu anlamda Kur’ân’da Sadık ve sadıkken şeklinde birçok âyet vardır.

2) Tasdik etmek, Tasdik etmek onaylamak anlamında müminlerin Ahiret gününü tasdik etmeleri, Kur’ân’ın kendisinden önceki kitapları tasdik etmesi, İsa’nın kendisinden önce inen Tevrat’ı tasdik etmesi gibi birçok yerde kullanılmıştır.

{والذين يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِين}“*Ceza (ve hesap) gününün doğruluğuna inananlar*” (Meâric 70/26) âyeti bunlardan biridir. Kelime tef’îl babında muzari fiil olarak kullanılmıştır.

3) Desteklemek, Hz. Musa (a.s.) kardeşi Harun’un(a.s.) dilinin kendi dilinden daha düzgün olduğunu ve kendisine destekleyici olarak görevlendirilmesini isterken yusaddikuni ifâdesini beni desteklesin anlamında kullanmıştır.

{وأخي هارون هُوَ اَفْصَحُ مِنّي لِسَاناً فأرسله مَعِيَ رِدْءاً يُصَدِّقُنِيَ اِنِّي اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ}

“*Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu, beni destekleyen bir yardımcı olarak benimle gönder; çünkü beni yalanlamalarından korkuyorum*” dedi” (Kasas 28/34).

4) Sözünü tutmak, Sadaka kelimesi bazı âyetlerde de Sözünde durmak ahdini gerçekleştirmek ve vadini yerine getirmek anlamında kullanılmıştır. Allah kendisi için bunu şu şekilde kullanmaktadır:

{وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللهُ وَعْدَهُ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِۦ}

“Siz Allah'ın izni ile düşmanlarınızı öldürürken, Allah, size olan vâdini yerine getirmiştir” (Al-i İmrân 3/152).

Müminlerin verdikleri sözde durmaları ile ilgili de şu âyet güzel bir örnektir:

{مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللهَ عَلَيْهِۚ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً}

"Mü'minlerden öyle erkekler var ki, Allah'a verdikleri sözde durdular. Onlardan kimi adağını yerine getirdi, (şehit oluncaya kadar çarpışacaklarını adamışlardı, çarpıştılar ve şehit düştüler), kimi de (şehitlik) beklemektedir; sözlerini asla değiştirmemişlerdir" (Ahzâb 33/23).

5) Dost, Sdk kelimesinden türemiş olan mübalağa ismi fail olan صديق kelimesi *"yakın dost"* anlamına gelmektedir. Bu anlamda Kur'ân-ı Kerim'de Nûr sûresinde "evlerinde yemek yemenizde sakıncası yoktur" şeklinde sayılan kişiler arasında اَوْ صَدِيقِكُمْ "yakın dostlarınızın evlerinde" (Nûr 24/61) ifâdesinde kullanılmıştır.

6) Sadaka vermek, Kur'ân'da تَصَدَّقَ şeklinde geçen ifâde şu âyetlerde "bağışlamak", "sadaka vermek" şeklinde kullanılmıştır.{ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ }"Kim bunu (kısası) tasadduk ederse (bağışlarsa) kendisi için keffâret olur" (Mâide 5/45).

{وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ}

"Eğer (borçlu) darlık içinde ise, bir kolaylığa çıkıncaya kadar beklemek (lazımdır). Eğer bilirseniz (verdiğiniz borcu, eli darda olan borçluya) sadaka olarak bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır" (Bakara 2/280). *Ve daha birçok âyette sadaka vermek veya sadaka verenler anlamında kullanılmıştır* (Nisâ 4/ 92; Münâfikûn 63/ 10; Tevbe 9/75; Yusuf 12/88; Ahzâb 33/35).

7) Mehir, Yine aynı kelimeden gelen صَدُقَات kelimesi de şu "*mehir, nikâh parası*" anlamında kullanılmıştır.

{وَاٰتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْساً فَكُلُوهُ هَنِيئاً مَرِيئاً}

"*Kadınlara mehirlerini bir hak olarak (gönül hoşluğuyla) verin; eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa, onu da afiyetle yiyin*" (Nisâ 4/4).

Kur'ân'da Sıdk ve tasdik kelimeleri yukarıda kısaca değindiğimiz anlamlarda kullanıldığını söyleyebiliriz (Bkz. Okuyan, 2015:486-489). Tasdik kelimesinin de Kur'ân'da iki yerde geçtiğini görüyoruz. Birincisi Yunus sûresinde şu şekilde geçmektedir: {وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَن يُفْتَرَى مِن دُونِ اللهِ وَلَكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لاَ رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِين} *"Bu Kur'ân başkası tarafından uydurulup Allah'a mal edilmiş değildir. Ama kendinden öncekileri tasdik eden ve o kitap (lar)'ı açıklayan, içinde şüpheye düşürecek hiçbir şey olmayan ve varlıkların sahibi tarafından indirilmiş olan bir Kitap'tır" (Yûnus 10/37). İkincisi de Yusuf sûresinde şu şekilde geçmektedir:*

{لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُوْلِي الأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ}

"*Elbette onların hikâyelerinde akıl sahipleri için ibret vardır. Bu (Kur'ân), uydurulacak bir söz değildir; ancak kendinden önceki (Hak Kitabı)nın doğrulanması, her şeyin açıklaması; inananlar için bir kılavuz ve rahmettir*" (Yusuf 12/111).

Bu âyetlerde Kur'ân'ın, Allah'ın indirdiği bir vahiy değil de iftira edilerek onun adına uydurulan bir kitap olduğu iddiası tasdik kavramına vurgu yapılarak reddedilmektedir. Yani Kur'ân'ın bir beşer sözü değil, vahiy ürünü olduğu ve önceki kitapları tasdik etme vasfıyla ortaya çıktığı, bir nevi Ehl-i Kitab'a iki vahiy arasında kıyaslama yapmalarını teklif etmektedir. Zira Hz. Muhammed uzun bir zamandır kendilerine bir uyarıcı gönderilmemiş ve ellerinde ilâhî bir kitap bulunmayan bir kavmin içinden peygamber olarak gönderildi (Ya-sin 36/6). Kendisi de nübüvvetten önce kitabi bir bilgiye sahip değildi (Ankebût 29/48; Şura 42/52). İşte bu hususiyetleriyle tanıdıkları bir kişinin kendi kitaplarındaki insanlardan sakladıkları en mahrem konuları dahi onlara haber vermesi ve detaylandırması Ehl-i Kitap için Hz. Muhammed(s.a.v.)'in peygamberliğinin bir belgesiydi (Hazin, 1995: III, 190).

Tasdik kavramı ile ilgili Kur'ân'ın ortaya koyduğu anlam çerçevesini bu şekilde ifâde ettikten sonra neticede şunu söylemek mümkündür. Varlıklar arasındaki ilişki kabul ve red ekseninde ortaya çıkmaktadır. Tasdik kavramıyla ilgili bütün bu anlatılanlardan sonra Kur'ân'ın ortaya koyduğu inanç sisteminde de düşüncelere, inançlara, nesnelere karşı kabul ve red şeklinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Kur'ân'ın kendisinden önce inmiş olan kitaplara bakışını incelemek istiyoruz.

Kur'ân inen son ilâhî kitap olarak kendisinden önceki kitapları onayladığı gibi, kendisinin de Allah'ın kelâmı olduğuna önceki kitapları şahit olarak göstermektedir (Yûnus 10/94). Bu yönüyle hem doğrulayan hem de doğrulanan bir kitaptır.

2.2.3. Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'i Tasdik Etmesi

Daha önce kelimenin etimolojik anlamını incelerken üzerinde durduğumuz gibi "tasdik/تَصْدِيق" kelimesi "تَفْعِيل" babından mastardır. "Musaddik/مُصَدِّقٌ" kelimesi de bu kelimenin ismi faili olarak kendisinden önceki kitapları doğrulayıcı olması anlamında Kur'ân'ın sıfatıdır. Bu kelime *doğrulayan onaylayan tasdik eden*" anlamında birçok âyette Kur'ân-ı Kerim'in Tevrat ve İncil'i doğrulaması anlamında kullanılmıştır (Bakara,2/ 41-91-97; Al-i İmrân 3/29-50; Nisâ 4/47).

Tefsirlerde, tasdik kelimesinin, Tevrat ve İncil'de Resûlullah'ın nübüvvetini tasdik eden ifâdelere atıfta bulunmak için kullanıldığı söylenmektedir (Hazin,1995: I, 53). Çünkü, Kur'ân-ı Kerim Ehl-i Kitab'ın elinde bulunan kitabın tahrife uğradığını, yani bazı kısımlarının değiştirildiğini beyan etmektedir. Maide sûresinde, Yahudilerin kelimelerin yerlerini değiştirdikleri ve kendilerine verilenin bir kısmını unuttukları belirtilmektedir (Taberî, 1992: X, 129; İbn Ebi Hatim, 1419/1998: VII, s. 2213). Yine Bakara sûresinde de bizzat kendi elleriyle yazdıkları şeylerin Allah katından olduğunu iddia ettiklerinden söz edilmektedir (Bakara, 2/79). Aynı şekilde, Ali İmran sûresinin 93.âyetinde, Kur'ân'ın haram ve helal kıldığı bazı yiyeceklere itiraz ettikleri anlaşılan o günün Yahudilerine itapta bulunmakta ve "*Doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirip okuyun*" demektedir (Paçacı, 2016: 120).

Kur'ân'ın, Tevrat ve İncillerle arasındaki ilişkiye baktığımız zaman Kur'ân ile bu kitaplar arasında birbirleriyle örtüşmeyen âyetlerin var olduğu görülecektir. Bunun sebebi bu kitapların Allah'tan geldiği gibi sağlam bir şekilde günümüze kadar gelmemiş olmalarındandır.

Konu ile ilgili âyetlere baktığımız zaman, bu kitapların müntesiplerinin Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e(s.a.v) iman etmeye davet edildiklerini görüyoruz. Dolayısıyla, bu âyetlerde geçen "tasdikin", Yahudi ve Hıristiyanların İslam'a davet edilmeleri bağlamında zikredildiği görülecektir. Söz konusu âyetlerin bir kısmı şöyledir:

{يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اُوْتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهاً فَنَرُدَّهَا عَلٰى اَدْبَارِهَا اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللهِ مَفْعُولاً}

"*Ey Kitap verilenler, biz bazı yüzleri, silip arkalarına döndürmeden, ya da Cumartesi adamlarını lanetlediğimiz gibi onları da lanetlemeden önce, yanınızdakini doğrulayıcı olarak indirdiğimiz (Kur'ân)a inanın. Allah'ın buyruğu yapılır*" (Nisâ 4/ 47).

{وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَا اَنْزَلَ اللهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَاءَ اللهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ}

"*Onlara: "Allah'ın indirdiğine inanın!" denilse, "Bize indirilene inanırız "derler, ötesini kabul etmezler. Hâlbuki o, kendi yanlarında bulunanı doğrulayıcı bir gerçektir. De ki: "Gerçekten inanıyor idiyseniz neden daha önce Allah'ın peygamberlerini öldürüyordunuz?*" (Bakara, 2/91).

{وَاٰمِنُوا بِمَا اَنْزَلْتُ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا اَوَّلَ كَافِرٍ بِهٖ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَناً قَلِيلاً وَاِيَّايَ فَاتَّقُونِ}

"*Sizin yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirmiş bulunduğum (Kur'ân)a inanın ve onu ilk inkâr eden, siz olmayın; benim âyetlerimi birkaç paraya satmayın ve benden sakının"* (Bakara, 2/41).

Yukarıdaki âyetlere baktığımızda, Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları doğrulaması kitap ehlinin İslam dinine çağırmanın gerekçesi olarak zikredildiği görülür. Bu da bu kitapların artık hükmünün geçerliği olmadığını göstermektedir. Eğer bu doğrulama onlarla amel etmeninin meşru olduğu anlamına gelseydi Kur'ân onları kendi kitaplarını bırakıp Kur'ân-ı Kerim'e inanmaya ve İslam'a girmeye davet etmezdi. Bu konudaki âyetlerin çoğunda geçen tasdik, Hz. Muhammed'in(s.a.v) peygamberliğine ve ona indirilen kitaba inanmanın gerekçesi olarak gösterilmiştir. Buna göre bununla kastedilen şey gönderilen son Nebi'yi kitaplarında anlatıldığı şekliyle kabul etme ve Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğini doğrulama şeklinde anlaşılmalıdır (Bkz. Şimşek, 2012: I, 75).

Ayrıca, ayrıntılara girilmediği takdirde, özellikle inanç konularında Kur'ân-ı Kerim ile önceki kitaplar arasında genel anlamda bir örtüşmenin olduğu görülmektedir. Özellikle, inanç konularında Kur'ân-ı Kerim ile Tevrat ve İncil'in tahrif edilmemiş asılları arasında tam bir uyumun var olduğu ve bu konuda tam bir doğrulamanın olduğu muhakkaktır. Günümüzde, mevcut tahrif edilmiş şekillerinde bile Tevrat ve İncil'de peygamberimizin peygamberliğine açıkça delalet eden işaretler vardır (Bkz. Âlûsî,1415 h: XIV, 280; Elmalılı, 2015: VIII, 13-14).

Kitapların birbirlerini doğrulamaları aynı kaynaktan geldiklerinin göstergesidir. Kur'ân'ın kendisinden önceki kitapları doğrulaması, Allah'tan geldiği gibi muhafaza edilip, herhangi bir değişikliğe maruz kalmadan, sağlam bir şekilde gelen âyetler ile alakalıdır (Bkz. Şimşek, 2012: I, 75).

Bu şekilde, dine davet açısından da önemli bir husus olan ortak noktaların varlığı dile getirilmektedir. Diğer bir ifâdeyle, Kur'ân'ın önceki kitapları doğruladığının ifâde edilmesi, ortak noktanın dile getirilmesidir. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerim'in Ehl-i Kitab'a çağrısında ortak bir kelimede buluşma vurgusu da buna işaret etmektedir (Al-i İmran 3/64).

Kur'ân'da "تَصْدِيق" ve "مُصَدِّقٌ" kelimelerinin geçtiği âyetlerle birlikte, genelde "بَيْنَ يَدَيْهِ" ifâdesi geçmektedir. Bu ifâdenin tam olarak ne anlama geldiğini ortaya koymak için resûllerin ve kitapların musaddık vasfının mahiyetinin anlaşılması önem arz etmektedir. Âyetlerde geçen يد kelimesi "el, uzuv, nimet, minnet, kuvvet ve kudret" anlamlarına gelir (Ahterî, M. 2015: 380). "Arasında" anlamına gelen "بَيْنَ" kelimesine izafetle oluşan "بَيْنَ يَدَيْهِ" terkibi "öncesinde" anlamına gelmektedir. Kur'ân'da bu terkip "yağmurun öncesinde rüzgârın haberci olarak gönderilmesi" (Araf 7/57; Furkân 25/48; Neml 27/63), "uyarıcıların azaptan önce gelmesi" (Sebe, 34/46), mecazen "Allah'ın ve resûlünün önüne geçmek" (Hucurât 49/1), "nebiyle konuşma öncesinde tasaddukta bulunmak" (Mücadele 58/12, 13), ifâdelerinde önce anlamında kullanılmıştır. Aynı şekilde Kur'ân'da bu terkip arkanın ve sonranın zıddı (Ra'd 13/11; Fussilet 41/42; Cin 72/27; Ahkâf 46/21) olarak "ön" anlamında kullanılmıştır. Yine Süleyman'ın (a.s.) gözü önünde çalışmalarından bahsedilirken de "göz önünde" (Sebe 34/12) anlamında kullanılmıştır.

Konumuzla alakalı kullanımında ise "بَيْنَ يَدَيْه" terkibi kitap ve Resûlün tasdik ettiği şeyleri bildirirken, yukarıdaki kullanımlarına uygun olarak öncesi anlamında kullanılmıştır. Örneğin Tevrat'ı tasdik edici olarak İsa'nın (a.s.) geldiğini söylemektedir. Bu terkiple beraber Tevrat ve İncil kelimelerinin kullanılması da önemlidir. Kur'ân'ın da kendisinden önce inen Tevrat ve incili tasdik ettiğini göstermektedir. Kur'ân'da ,{تَصْدِيقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْه }(Yûnus 10/37; Yûsuf 12/111),{مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْه} (Bakara 2/97; Al-i İmran 3/3, 50; Maide 5/46, 48; Ahkâf 38)

dışında {لِمَا مَعَكُمْ} (Bakara 2/41; Al-i İmran 3/81; Nisa 4/47) ve {لِمَا مَعَهُمْ }(Bakara 2/89, 91, 101) şeklinde de kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim önceki kitapları "مُصَدِّقٌ" tasdik edici olarak vasıflandığı gibi "مُهَيْمِنٌ" olarak da vasıflanmıştır. "مُهَيْمِنٌ" kelimesi Kur'ân'da iki yerde geçmektedir. Birincisi, Haşr sûresinin 23. âyetinde Allah'ın ismi olarak geçerken; ikincisi, Maide sûresinin 48. âyetinde Kur'ân'ın bir sıfatı olarak geçmektedir.

Kur'ân'ın "müheymin/ مُهَيْمِن" oluşu kendisinden önceki kitapları da içinde barındırdığı ve onları tasdik edip onların doğruluğunun test aracı olması ve o kitapların Allah'ın âyetleri olup olmaması konusunda son söz sahibi olması anlamındadır. Kur'ân müheymin vasfıyla kendinden önce gelen ilâhî kitapları korur. Kur'ân'ın koruması da şu şekilde olur. Onda, kendinden önce gelen bütün ilâhî kitapların öğretileri vardır. Bu sebeple, Allah'tan inmiş ve tahrife uğramaksızın indiği şekliyle kalan Tevrat ve İncil âyetlerinin doğru ve gerçek oldukları ancak Kur'ân'ın ışığında değerlendirilerek anlaşılabilir (Zemahşerî, 2006: I, 618). Kur'ân'a uyanlar gerçek, uymayanlar yanlış ve batıldır (İbn Kesîr, 1999: II, 62, 42).

Kur'ân'ın müheymin vasfı, Kur'ân'ın, daha önceki ilâhî kitapların doğrularını tasdik, yanlışlarını da tespit etme fonksiyonuna işaret eder. Ayrıca, geçmiş kitaplarda neyin gerçek, neyin gerçek dışı olduğuna karar verme konusunda belirleyici bir ölçü olma anlamını da taşır (Rıza, 1990: VI, s.410). Kur'ân, Ehl-i Kitab'a, kendi kitaplarındaki esasları ihtiva ettiğini ifâde ederek, onları kendisine iman etmeye çağırır. Gerçekten de Tevrat ve İncillerin ibareleri hakkında hüküm vermek konusunda Kur'ân'ın hakemliğine ihtiyaç vardır. Çünkü, Ehl-i Kitap arasında ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit hakkında bir ittifak söz konusu değildir. Hıristiyanlarda, Yahudilerde ve Samiriler'de birbirinden farklılıklar içeren Tevrat versiyonları vardır. Samiriler ve Yahudiler'den her biri kendi Tevratlarının gerçek Tevrat olduğunu iddia ederek diğerini Tevrat'ı tahrif etmekle suçlamıştır. En meşhur konulardan biri olan "on emir" hususunda bile bu Tevratlar arasında bir birlik söz konusu değildir (Bkz. İbn Teymiyye, 1999: I, 380). Böyle bir durumda Kur'ân'ın "مُهَيْمِن" vasfı daha bir önem kazanmaktadır. Her türlü insani müdahaleden masun kalmış ve indiği zamandan itibaren hiçbir değişikliğe ve tahrife maruz kalmamış Kur'ân bilgileri, Tevrat ibarelerinin değerlendirilmesinde bir mihenk taşı olarak değerlendirilmelidir. İncillerde de aynı durum söz konusudur. Kur'ân, bu özelliği ile hem diğer kitapları hem de dinleri değerlendirmede kullanılabilecek tek değer ölçüsü olarak elimizdedir (Paçacı, 1991: V, (3), 175). Kur'ân, müheymin vasfı ile Tevrat'ın birtakım doğruları ihtiva ettiğini söyleyerek bir bakıma onun haklarını ve saygınlığını da korumuş olmaktadır.

Kur'ân'ın tasdik vasfının önceki kitaplar üzerinde "*müheymin*" oluşu ve onlarda yapılan tahrif, tevil ve tebdili açıklayıcı olmasıyla da ilgi kurulmaktadır (İbn Kesîr, 1999*:* VI, 283, 435). Kur'ân, kendinden önceki kitapları doğrulayan "مُصَدِّقٌ" olarak vasıflandığı gibi kendisinin de doğruluğuna işaret olarak önceki kitaplar şahit olarak gösterilmiş ve bu yönüyle de musaddak olduğu görülmektedir. Bu konuda, Kur'ân'ın birçok yerinde, "*Ehl-i Kitaba sorun*" şeklinde ifâdeleri olduğunu görüyoruz.

{فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ}

"*Sana indirdiğimizde herhangi bir şüpheye düşersen senden önce kitap okuyanlara sor. Andolsun ki sana rabbinden hak gelmiştir. Sakın şüphe edenlerden olma"* (Yûnus 10/94). Gerek bu âyette gerekse Enbiya sûresinin 7. âyetinde geçen Ehl-i Zikr terkibinden kastın, Müslüman kişiler (Beğavî, 1997: III, 153; İbnu'l Cezvî, 1422 h: IV, 449; Maverdî, 2010: III, 438.) veya daha önce kitap ehlinden olup Müslüman olan Abdullah bin Selam (v.42/664) ve Selman-ı Fârisî (v.34/656) gibi kimseler olduğunu söylemişlerdir (es-Suyûtî, 2008: IX, 51; İbnu'l-Cezvî, Trs: IV, 450). Taberî (v. 310/923), Fahreddin Râzî (v. 606/1210) ve Mukâtil b. Süleyman (v.150) gibi müfessirler de âyetlerin bağlantılarından buradaki Ehl-i Zikr'den kastın

Tevrat ve İncil sahibi olanlar olduğu sonucuna varmışlardır (Taberî, 1992: VII, 587; Mukâtil b. Süleyman, Trs: II,470; er- Râzî, 1999: VII, 210).

2.3. Kur'ân'ın Tevrat Ve İncil'i Tashih Etmesi

Yukarıda detaylı olarak önceki kitapların müntesipleri tarafından nasıl tahrif edildiklerini ve buna rağmen Kur'ân-ı Kerim'in bu kitapların Allah tarafından gönderildiklerini tasdik ettiğini inceledik. Yine Kur'ân'ın, önceki kitaplara girmiş yalan yanlış bazı kıssaların gerçeğini oldukça titiz ve dikkatli bir üslupla anlattığını görmekteyiz. Özellikle, Yahudilerin kutsal kitabı Tanah'ta (Tevrat ve Zebur'u da kapsayan, Musevilik dininin kutsal kitabı) bazı peygamber kıssalarında genel ahlak kurallarına aykırı pek çok rivayet bulunmaktadır. Bu kıssaların, Kur'ân'daki anlatımıyla mukayese edince iki kitap arasındaki farkı net bir şekilde görmekteyiz.

Örneğin, Tevrat'ta anlatıldığına göre İbrahim (a.s.) Mısır'a geldiğinde eşini, "kız kardeşim" diye tanıtmış; Firavun'un, eşiyle yatmasına razı olmuş ve bunun karşılığında da pek çok hayvan ve köle sahibi olmuştur (Yaratılış, 12:10-20). Yakup (a.s.) Allah ile güreşmiş ve Allah'ı yenmiş (Tekvîn, 32/22-32), Ruben, babası Yakub'un (İsrâil'in) cariyesi Bilha ile yatmış (Yaratılış, 35:22); Yahuda'nın gelini olan Tamar ise, eşi öldükten sonra, kayınpederini kandırıp onunla yatmıştır (Yaratılış, 38:6-30). Hz. Lût'un (a.s.) iki kızı, babalarına içki içirmişler ve babaları sarhoş olduktan sonra onunla yatmışlar (Yaratılış, 19:30-38). Bu kıssalar bırakın bir peygamberin, saygın hiçbir Allah kulunun bile yapamayacağı türden haberler olup genel ahlak kurallarına aykırı ve peygamberlere iftira ve hakaret içermektedirler. Kur'ân bu tür iğrenç rivayetlere hiç değinmeden bu peygamberlerin gerçek kıssalarını anlatmaktadır.

Yine Tanah'a göre, Davut (a.s.) bir gece, sarayının etrafında dolaşırken evinin damında yıkanan Bat-Şeva adında bir kadın gördüğünü kadının evli olduğunu ve kocasının ordusunda savaşan bir komutan olduğunu öğrenir. Kadına sahip olmak için kocasını savaşın en yoğun olduğu bölgeye gönderir ve savaşta ölür ve Davut (a.s.) Bat-Şeva ile evlenir (II. Samuel, 11:1-27). Kur'ân'da bu kıssayı çağrıştıran bir anlatımın olduğunu görmekteyiz. Kur'ân'da şu şekilde geçer: Davut'un huzuruna iki kişi gelir. Bunlar birbirinden şikâyet etmektedirler. Davacılardan biri, kendisinin bir, diğerinin ise doksan dokuz koyunu olduğunu; ancak buna rağmen hasmının, kendisinin koyununa göz koyduğunu söyler ve Davut'tan hüküm vermesini ister. Davut (a.s.) da doksan dokuz koyunu olan kişinin kesinlikle haksız olduğuna hükmeder. Ancak, Davut (a.s.) bu hükmü verdikten hemen sonra, rabbinin, kendisini sınadığını anlar ve derhal tövbe eder (Sâd 38/21-25). Hz. Davud'un buradaki sınanmasına ilişkin açıklamalarda bazı tefsir kitapları büyük ölçüde Yahudi efsanelerinin etkisinde kalmışlardır (Mevdûdî, 2006: V, 64-68). Buralarda sözü edilen özelliklerden peygamberleri tenzih ederiz. Bunlar peygamberlik gerçeği ile asla bağdaşmaz. Yahudi efsanelerinden kaynaklanan bu mitolojileri bir parça hafifletmeye çalışan rivâyetler dahi onlara dalmışlardır. Aslında bu rivâyetler okunmaya bile değmez, tümüyle reddetmek gerekir (Kutup,1412/1991: V, 3018).

Kur'ân-ı Kerim üslubu gereği kıssalarda fazla detay vermez ve gerçeği yansıtmadan kaynaksız olarak anlatılan şeylere itibar etmediği gibi "**رَجْمًا بِالْغَيْبِ**" yani "*karanlığa taş atmak*" (Kehf 18/22) şeklinde değerlendirir. Kur'ân'ın bu tür şeylere değinmemesi onları onayladığı anlamına gelmez. Aksine, bu hikâyeleri gündemine almaması bunların gerçek ile bir alakası olmayan iftiralar olduğunu gösterir.

Tevrat ve İncillerde geçen ve gerçekle alakası olmayan şeylerin Kur'ân tarafından nasıl tashih edildiğini birkaç örnekle değinmek yararlı olacaktır:

Tevrat'a göre Allah, yeri ve göğü altı günde yaratmış ve yedinci günde istirahat etmiştir (Yaratılış, 2:2-3. 80). Bu ifâde Allah'ın yorulduğu çağrışımını yapmaktadır. Hâlbuki Kur'ân-ı

Kerim'de Allah'ın, gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki şeyleri altı günde yarattığı ve kendisine herhangi bir yorgunluğun çökmediği açıklanmaktadır (Kâf 50/38). Kur'ân'ın Tevrat'ta geçen "istirahat" kelimesini, "yükselmek, karar kılmak" anlamlarına gelen "istivâ" kelimesi ile düzelttiği görülmektedir (Â'raf 7/54; Yûnus 10/3; Furkân 25/59). Tevrat'ta, Hz. Musa Allah'la görüşmek üzere dağa çıktıktan bir müddet sonra, İsrailoğullarının bir buzağıya tapmaya başladıkları anlatılmaktadır. Yahudi kaynaklarına göre buzağı heykelini yapan kişi Harun'dur (a.s.) (Çıkış, 32:1-4). Oysa Kur'ân'da putu yapan kişinin Harun değil, Samirî olduğu açıklanmakta; ancak buna engel olmadığı için Hz. Harun (a.s.) da kınanmaktadır (Tâ-hâ 20/85-97). Yahudi Kutsal Kitabı'nda yedi yüz hanımı ve üç yüz cariyesi olan Hz. Süleyman'ın (a.s.), ömrünün sonuna doğru Allah'a kulluk etmeyi bıraktığından bahseder. Hanımlarının izinden giderek başka İlahlara ibadet ettiği; onlar için ibadet yerleri kurduğu ve İsrail'in Tanrısı kendisine iki kez görünüp 'başka ilâhlara tapma' diye uyardığı halde, bu uyarıları dikkate almadığı yönünde bir rivayet de bulunmaktadır (I. Krallar, 11:1-13). Kur'ân'da ise, Hz. Süleyman'ın (a.s.) daima Allah'a yönelmiş bir kul olarak anılmakta ve başka tanrılara kulluk ettiği hiçbir şekilde ima edilmemektedir (Sâd 38/30).

Kur'ân ile Tevrat kıssaları arasında görülen bir diğer farklılık, Hz. İbrahim'in (a.s.) kurban etmek istediği oğlunun kimliği hakkındadır. Tevrat İshâk'ın (a.s.) kurban edilmek istendiğini açıkça ifâde etmektedir (Yaratılış, 22:1-18). Kur'ân'da İsmail'in (a.s.) ismi verilmemekle birlikte, kıssanın bağlamından (Saffât 37/102-107) kurban edilmek üzere götürülen kişinin İsmail olduğu anlaşılmaktadır (Güç 2003: 146,162). Kur'ân-ı Kerim ve İnciller arasındaki en büyük çelişki çarmıh hâdisesidir. İnciller Hz. İsa'nın(a.s.) çarmıha gerildiği ve öldükten üç gün sonra dirildiğini iddia ederken (Matta, 27:45-66; 28:1-10; Markos, 15:33-41; 16:1-10; Luka, 23:44-49; 24:1-12; Yuhanna, 19:28-30; 20:1-10) Kur'ân-ı Kerim bunu ret ederek Hz. İsa'nın (a.s.) çarmıha gerilmediğini söylemektedir (Nisâ 4/157-158; Âl-i İmrân 3/55). Kur'ân-ı Kerim her fırsatta tevhid inancını vurgularken Yuhanna İncil'inde "Kelâm'ın Tanrı olduğu" vurgulanmaktadır (Yuhanna, 1:1). İslâmî anlayışa göre, Kur'ân ile önceki iki kitap arasındaki bu çelişkilerin vahyin kaynağından, kaynaklanması mümkün değildir. Dolayısıyla tashih âyetleri olarak adlandırılan bu âyetler, Tevrat ve İncillerde metin tahrifi yapıldığını gösteren işaretler olarak değerlendirilebilir (Bkz. Tarakçı, 2004: 49).

Yahudi ve Hıristiyanların, İbrahim'in Yahudi veya Hıristiyan olduğu konusundaki tartışmalarına, Kur'ân-ı Kerim müdahale ederek İbrahim'in ne Yahudi ne de Hıristiyan, onun Hanif bir Müslüman olduğunu söylemektedir (Ali İmrân 3/67). Yahudi ve Hıristiyanların sadece kendilerinin hak üzerinde olduklarına dair (Bakara 2/113, 135) iddialarına karşılık Kur'ân cennete girmenin kriterlerini açıklar ve bunun hiç kimsenin kuruntularına göre olmayacağını bildirir (Bakara, 2/62, Nisâ, 4/123). Ayrıca Yahudi ve Hıristiyanların biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz (Mâide, 5/18), bize sayılı günler dışında ateş dokunmaz (Bakara 2/80; Ali İmrân 3/24) ve ahiret diyarının kendilerine has olduğu iddialarına Kur'ân, "öyleyse ölümü temenni edin de hemen cennete gidin" demektedir (Bakara 2/94, Cuma 62/6). Ancak onlar asla ölümü temenni etmezler (Cuma 62/7). Çünkü ne tür hatalar yaptıklarını kendileri iyi bilmektedir.

Yine Yahudi ve Hıristiyanların Allah'a oğul isnat etmelerine (Tevbe 9/30; krş. Ezra, 7.1.2; Matta, 1:20-21) Kur'ân-ı Kerim Allah'ın böyle bir şeyden münezzeh olduğunu ve Allah hakkındaki tasavvurlarının hatalı olduğunu bildirmektedir (Meryem 19/35).

2.4. Kur'ân'ın Tevrat Ve İncil'i Nesh Etmesi

Arapça'da "نسخ", lügat anlamı itibariyle "izale etmek, bir şeyi veya kitabı aynen yazmak suretiyle nakletmek (istinsah) anlamına geldiği gibi, güneşin gölgeyi izale etmesi, şiddetli rüzgârın insan izlerini ortadan kaldırması veya bir şeyin başka bir şeyin yerine geçmesi

(tebdil) ya da iptal etmesi" manasına gelir (Cevherî,1987: I, 433; Zebîdî, 1986: 6; Çetin, 2006: XXXII, 579).

Terim olarak "Nesh", bir nassın hükmünün daha sonra gelen bir nass ile kaldırılmasını ifâde eder (Cevherî,1987: I/433; İbn Manzûr, Trs: III s.60, 61; es-Suyûtî, 2008: III, 27). Neshin söz konusu olduğu durumlarda önceki hüküm mensûh, onu yürürlükten kaldıran yeni hüküm veya delil de nâsih diye adlandırılır. Mensûh ya âyetin hükmü ya da okunan âyetin lafzı veya âyetin hem lafzı hem de hükmüdür (İbn Hazm, Trs: 6; Zerkeşî, 1984: II, 35).

Kur'ân'ın önceki kitapları nesh ettiği konusunda İslam âlimleri farklı açılardan bakmalarına rağmen hemen herkes hem fikirdir (Karaman vd.,2006: I, 179). Ancak Kur'ân'ın âyetlerinin birbirini nesh ettiği konusunda büyük çoğunluk kabul etse bile kabul etmeyenler de vardır. Kur'ân'da neshin olmadığını söyleyen ilk kişi Ebu Müslim el-İsfahânî (v. 322/934)'dir. Yakın tarihimize kadar da Ebu Müslim dışında kimse bu konuya değinmezken genel kabul görmüş bir durum ortaya çıkmıştır. Ancak son dönemlerde gerek ülkemizden gerekse başka ülkelerden bazı âlimlerimiz bu konuyu tekrar gündeme getirip Kur'ân âyetlerinin nesh edilemeyeceğini savunmuşlardır. Bunların başında Muhammed Esed (v.1992), Muhammed Gazzâlî (v. 1996), Süleyman Ateş ve Mehmet Sait Şimşek gelmektedir. Neshi kabul edenler çoğunlukta olmakla beraber kaç âyetin mensûh olduğu konusunda mutabık değildirler. Kimileri bu sayıyı yüzlerce âyete çıkarırken bazıları da çok az sayıda olduğunu söylemişlerdir. Mesela seyf âyeti diye bilinen Tevbe sûresinin 5. âyeti ile yüzden fazla âyetin nesh edildiğini ve toplam mensûh âyet sayısını beş yüzün üzerinde olduğunu söyleyenler olduğu (ed-Dehlevî,1986: 183) gibi mensûh âyet sayısını Suyûtî gibi 20 (2008: III, s.35), Şah Veliyullah ed-Dehlevî (1986: 93) gibi 5 âyetle sınırlayanlar da vardır. Kur'ân'ın Kur'ân-ı nesh ettiğini savunanlar bunun üç şekilde olduğunu söylemişlerdir:

Hem lafzın ve hem de mananın nesh edilmesi,

Hükmün bâki kalıp lafzın nesh edilmesi

Lafzın bâki olup hükmün nesh edilmesi şeklindedir (es-Suyûtî, 2008: III, s.30; ez-Zerkânî, 2008: II, s.199-200; Mannâû'l-Kattan, 2006: 217-218).

Kısacası Kur'ân âyetlerinin birbirini neshetmesi konusunda tartışmalar varsa da Kur'ân'ın önceki kitapları nesh ettiği konusunda İslam âlimleri ittifak etmişlerdir.

Kur'ân davetinin kıyamete kadar bütün insanlara yönelik olduğu ilk inen âyetlerden itibaren vurgulanmış (Ahzâb 33/40), Hz. Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu (Ahzâb, 33/40) ve Allah katında hak dinin İslam olduğu (Âl-i İmrân 3/19), İslam'dan başka bir din arayan kimseden bunun kabul edilmeyeceği (Âl-i İmrân 3/85) ifâde edilmiştir. İslam âlimleri de İslam'ın daha önceki şeriatları tamamen veya kısmen yürürlükten kaldırdığı konusunda hem fikirdir. Peygamberler vasıtasıyla insanlara ulaştırılan dinler; inanç, ahlak ve ibadetin esaslarında müşterek olup aralarındaki farklılık ameli hükümlerin bir kısmında gerçekleşmiştir. Yahudi fırkaları içinde Allah'ın ilminde değişiklik meydana gelebileceği (bedâ) anlayışına götüreceği gibi gerekçelerle neshi inkâr edenler çıkmış, son zamanlarda Hıristiyanlardan da bu yönde görüş belirtmeye başlayanlar olmuştur. (Bkz: ez-Zerkanî,2008: II, 168; es-Salih, 1977: 272; Cerrahoğlu, 2014: 123) Ancak insanlığın tarihi gelişimi dikkate alındığında ilâhî hükümlerin ameli boyutunda insanların içinde bulunduğu şartlar gözetilerek bazı değişikliklerin yapılması tabiidir; bunu Allah'ın ilminde değişiklik olduğu anlamında kabul etmek yanlıştır (Bkz: es-Salih, 1977: 272). Önceki ümmetlerin şeriatlarındaki bazı hükümlerin nesh edilmesine aşağıdaki örnekler verilebilir:

Hz. Âdem'in kız ve erkek çocuklarının birbirleriyle evlenirken Tevrat'ta haram kılınması (Levililer, 18/9, 20/17; Tesniye, 27/ 22); Hz. Nuh'un kavmine kanlı et dışındaki her canlı helal iken (Tekvîn, 9/2-4) Hz. Mûsâ'nın şeriatında bazı hayvan türlerinin haram sayılması

(Levililer, 11; Tesniye, 14/3-8; krş. En'âm 6/146). Yahudilikte kişinin karısını boşaması mubah iken (Tesniye, 24/1-3), Hıristiyanlıkta kadının zina suçu işlemesi dışında boşanmanın haram kılınması (Matta, 5/31- 32) gibi şeyler neshin önceki şeriatlardaki örneklerini teşkil etmektedir (Bkz: Çetin, 2006: XXXII, 580).

İslâm ilim adamlarının ittifaka yakın kanaatlerine göre şeriatlarda nesh caizdir, hikmete uygundur ve gerçekleşmiştir. Musa'nın (a.s.) şeriatı, İbrahim'in (a.s.) şeriatında bulunan bazı hükümleri, Îsa'nın (a.s.) şeriatı da Tevrat'ın bazı hükümlerini, Kur'ân da getirdiği şeriatle kendisinden önceki bütün şeriatları nesh etmiştir. Bu anlamda nesh sadece ameli hükümlerde olur ve insanlık yararına olduğu için meşrudur. Ancak, akideye, ahlaki faziletlere ve ahbara ait âyetlerde nesh olmaz. İnsanların maslahatı zamana göre değişiklik arz etmesi sebebiyle hikmet ve ilim sahibi yüce Allah her zaman uygun olanı meşru kılar (el-Kasımî, 1990: 29).

Kur'ân'ın önceki kitapları nesh ettiğine dair açıkça "biz nesh ettik" şeklinde ifâdeler kullanılmamakla beraber ilgili âyetlerden onların nesh edildiklerini anlamaktayız. Allah son ilâhî kitabı olan Kur'ân'da önceki kitaplarda olan hükümlerin bir kısmını daha hayırlısıyla değiştirmiş, büyük bölümünü de aynen indirmiştir. Zaten şeriatta devamlılık esastır. Bu konuda Allah Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır:

{شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحاً وَالَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰى اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ}

"Allah, Nuh'a buyurduğunu sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Dini ayakta tutun, o konuda ayrılığa düşmeyin…" (Şûra 42/13).

Her ilâhî kitap kendisinden önceki ilâhî kitabı tasdik ettiği (Bakara 2/97, 101; Âl-i İmrân 3/3, Nisâ 4/47; Mâide 5/48; En'âm 6/92; Yûnus 10/37; Yûsuf 12/111; Ahkâf 46/12, 30; Saff 61/6; A'lâ 87/18-19) için daha hayırlısıyla nesih olmadığı müddetçe nebiler kendisinden önceki şeriata uymakla yükümlüydüler (Maide 5/48; En'âm 6/90; Casiye 45/18) Nitekim Resûlullah'a da kendisinden önceki elçilerin yoluna uyması şu şekilde emredilmişti: *"Bunlar Allah'ın yola gelmiş saydığı kimselerdir; sen de onların yoluna uy"* (En'âm 6/90).

Kur'ân-ı Kerim de kendisinden önceki şeriatları tasdik etmektedir. Ancak, Kur'ân'da önceki ilâhî kitaplarda bulunan hükümleri hafifleten, yani misliyle veya daha hayırlısıyla nesh eden âyetler vardır. Bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

{الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ}

"Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmî Nebî Rasûl'e uyanlara; işte onlara o Resûl iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar. İyi şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar…" (Â'raf 7/157).

Âyette geçen "sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar" ifâdesi, önceki şeriatlardaki bir kısım ağır yükümlülüklerin Kur'ân'la kaldırıldığını göstermektedir (Bkz. er-Râzî, 1981: XV,382). Kur'ân, önceki kitapları nesh ederken onlarda var olduğu halde müntesipleri tarafından gizlenen bazı hakikatleri de ortaya koymaktadır. Nitekim şu âyette belirtildiği gibi Ehl-i Kitab'ın bazı âyetleri gizledikleri bildirilmektedir:

{يَا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيراً مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ}

*"Ey Ehl-i Kitap, Kitap'tan gizlediğiniz birçok şeyi size açıklayan, birçoğunu da affeden Elçimiz geldi. Size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi" (*Â'raf 7/157).

Âyette Resûlullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Kitab'ın, Allah'ın kitabından gizledikleri pek çok şeyi ortaya koyduğu ve pek çok şeyi de affettiği bildiriliyor.

Örneğin, Bakara suresinin 187. âyetinden anlaşıldığına göre daha önce ramazan gecelerinde cinsel ilişki yasağı vardı. İnen âyetle yasak kaldırıldı. Buradaki nesih ilâhî kitaplar arasındaki nesihtir. İnsanlar için kolaylık getirdiği için de daha hayırlısıyla nesihtir. Âyette geçen {عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ} *"Allah, kendinize olan güveninizi sarsıcı işler yapmakta olduğunuzu bildi, tevbelerinizi kabul etti ve sizi affetti. Artık bundan böyle…"* ifâdesi, bu âyetin önceki şeriatlarda bulunan hükmü nesh ettiğini göstermektedir (er-Râzî, 1981: V,267; Kurtubî,1964: II, 314).

Konu ile ilgili bir başka örnek de kıblenin değişmesi meselesidir. Önceleri namazda kıble olarak Kudüs tarafına yönelinirken, (er-Râzî, 1981: IV, 96; el-Beydavî,1418 h: I,111) hicretin 2. senesinde inen Bakara sûresinin 144.âyetiyle kıble Kâbe olarak değiştirilmiştir.

Görüldüğü gibi, burada da ilâhî kitaplar arsında bir nesih söz konusudur. Kâbe'nin insanlık için önemi düşünüldüğünde bunun daha hayırlısıyla nesih olduğu anlaşılır.

İsrailoğulları'na dinden dönmeleri halinde ölüm cezası olarak teşri kılınan hüküm. (Tesniye, 13/ 1-3; Çıkış, 32/ 27-28; Yuhanna,15 (İbranilere Mektup), 10/ 28) Kur'ân'ın pek çok âyetiyle (Bakara 2/54, 217; Al-i İmran 3/86-91; Nisa 4/18, 66; Maide 5/21, Tevbe 9/74; 54; Muhammed 47/38) nesh edilmiştir. Resûlullah'a(s.a.v.) nispet edilen ve dinden dönenin, yani mürtedin öldürülmesi gerektiğini bildiren rivâyetler (Bkz. Buhari, istibâne, 2; diyât,6; Müslim, Kasame,6) şayet doğruysa önceki şeriata ait hükümlerle ilgili olmalıdır (Orum, 2013: 362).

Buna zina cezası da örnek verilebilir. Zina edenlere verilecek cezaya dair herhangi bir âyet indirilmeden önce Resûlullah önceki şeriatlara göre evlilere recm, bekârlara da yüz kırbaç ve sürgün cezası uygulamıştır (Müslim, Hudûd, 28; Ebû Dâvûd, Hudûd, 26; Buhârî, Hudûd, 24). Çünkü Tevrat'ta da İncil'de de ceza bu şekilde idi (Tevrat, Levililer, Bab 20; İncil, Matta 5). Ancak, Nisâ sûresi 15-16. âyetlerin ve Nur sûresinin 2. âyetinin inmesiyle recm cezası kaldırılmış, evli-bekâr zina eden herkese yüz kırbaç cezasıyla önceki ceza hafifletilmiştir (Şimşek, 2012: III, s. 469-470).

Kur'ân'ın kendisinden öneki kitapları neshetmesi onlarda var olan her şeyi nesh ettiği anlamına gelmez. Çünkü dinin bazı konuları ilk insandan günümüze kadar değişmeden devam eden dinin sabiteleridir. Özellikle, inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konularda fazla bir değişiklik yoktur. İman edilmesi gereken hususlar hiç değişmeden günümüze kadar devam etmiştir. İbadetlerin de her ne kadar içeriğinde değişiklikler olsa bile hep var olduklarını görmekteyiz. Örneğin namazın tüm peygamberler tarafından kılındığını görmekteyiz. Meryem sûresinde peygamberlerden birkaç tanesinin ismini verip onları andıktan sonra onlardan sonra namazı zayi eden ve şehvetlerine uyan bir topluluğun geldiğinden bahsetmektedir (Meryem 19/59). Yine Oruç (Bakara 2/183), Zekât (Tesniye, 10/19; 15/11; 24/19; Levililer, 19/9; 23/22). Hacc (Hacc 22/27) ve diğer ibadetler de farklılıklarıyla beraber tüm ümmetlerde vardır.

Kısaca, İlâhî kitaplar arasında daha hayırlısıyla nesih vardır. Kur'ân da önceki kutsal kitapları tasdik etmekle beraber o kitaplardaki âyetlerin bir kısmını misliyle bir kısmını da daha hayırlısıyla nesh etmiştir. Bu din Kur'an'la tamamlanıp kemale ermiştir. Allah tarafından indirilen son ilâhî kitap olması hasebiyle kıyamete kadar hükmü geçerli tek kitaptır.

3. SONUÇ

Kur'ân'ın kendisinden önceki kitapları tasdik etmesi, öncelikle onların kaynağıyla alakalıdır. Diğer bir ifadeyle Kur'ân, öncelikle bu kitapların Allah tarafından gönderildiğini onaylamaktadır. Bununla beraber Kur'ân'ın bu kitapları tasdik etmesi genel anlamda bir

tasdiktir. Yoksa onlarda geçen her şeyi tasdik ettiği anlamına gelmez. Çünkü bu kitaplar, üzerinden geçen uzun zamanla beraber müntesipleri tarafından gerek lafız açısından gerekse de anlam ve yorum açısından çeşitli tahrifatlara maruz kaldıkları bir gerçektir.

Her ne kadar bazı âlimler kelimelerin yerlerini değiştirmekten kastın sadece âyetleri farklı yorumlamak veya anlamlarını değiştirmek şeklinde olduğunu söylemişlerse de gerek Tevrat'ta gerekse de İncil'lerde Kur'ân'ın ortaya koyduğu Allah tasavvuruna aykırı ifâdelerin olması onlarda lafız tahrifinin de yapıldığını kanıtlamaktadır.

Kur'ân'dan önce inen kitaplar belli bir dönemle sınırlıdır ve belli toplumlara nazil olmuşlardır. Bununla beraber zamanın ve şartların değişmesiyle insanların ihtiyaçları da değişmektedir. Bu sebeple Allah her dönemde insanının ihtiyaçlarına binaen farklı bir hitapla ve farklı emir ve yasaklarla vahiy indirmiş ve bazen önceleri var olan bir hükmü insanların maslahatına binen nesh etmiştir. Bu şekilde her inen ilâhî kitap kendisinden önceki ilâhî kitabın hükümlerini bazen misliyle bazen de daha hayırlısıyla ortadan kaldırmıştır. Bu yönüyle Kur'ân-ı Kerim kendisinden önceki ilâhî kitaplardaki evrensel kaideleri müheymin vasfıyla zaten kendinde barındırmaktadır.

Kur'ân'ın kendisinden önce inmiş kitaplara bakış açısı tefsir kaynaklarımıza girmiş olan İsrâiliyât haberlerine karşı tutumumuzu da belirlemesi açısından önem arz etmektedir.

Kısacası dinin kendisiyle kemale erdiği son ilâhî vahiy olarak Kur'ân, kendisinden önceki inmiş olan kitaplara yapılmış olan ilaveler veya eksiltmeleri tashih edip hakikati ortaya koymuş ve evrensel bir mesaj olarak tümünün hükmünü ortadan kaldırmıştır.

KAYNAKÇA

Abdulbâkî, M. F. (1991). Mu'cemu'l-Müfehres, Kahire.

Adam, B. (1997). Tevrat'ın Tahrifi Meselesine Müslüman Ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış, A. Ü. İ F. Dergisi, 36 (1).

Ahterî, M. (2015). Ahter-i Kebir (Arapça-Osmanlıca Sözlük).

Âlûsî, Ş. (1415 h). Rûhu'l Meânî, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Beğavî, M. (1997). Mealimu't-Tenzil, Riyad: Daru't-Taybe.

el-Beydâvî, K. (1418 h): Envâru't-Tenzil Esraru't-Te'vil, Beyrut: Dâru'l-İhya et-Turasi'l-Arabi.

Buhârî, (2006). Camiu's-Sahîh, Riyad: Mektebetu'r-Rüşd.

Cerrahoğlu, İ. (2014). Tefsir Usûlü, Ankara, Dib. Yay.

Cevherî, İ. (1987). es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye, Beyrut.

Çetin, A. (2006). (Nesih), DİA, XXXII, İstanbul: Dib. Yay.

Derveze, M. İ. (2015). Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, (Mehmet Yolcu) İstanbul: Yarın Yay.

----------(1383 h). et-Tefsiru'l-Hadis, Kahire: Dâru'l İhya el-Kutubi'l-Arabiyye.

Ebu Davud. (Trs.), Sünen, Beyrut.

ed-Dehlevî, Ş.V. (1986). Fevzu'l-Kebir fi Usuli't-Tefsir, Kahire: Daru's-Suhfe.

el-İsfahânî, R. (1412/1991). Müfredat fi Garib'i-Kur'ân, Beyrut: Dâru'l-Kalem.

Elmalılı, M. H. Y. (2015). Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul: Azim Dağıtım.

er-Razi, F. (1981) Mefâtîhu'l Gayb, (et 'Tefsiru'l-Kebir), Beyrut: Dâru'l Fikr.

es-Suyûtî. C. (2008). el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Kahire: el-Mektebetu'l-Tevfikiyye.

Firûzabâdi, M. (2005) Kâmûsu'l Muhît, Beyrut: Müsessetu'r-Risale.

Güç, A. (2003). Çeşitli Dinlerde ve İslâm'da Kurban, İstanbul: Düşünce Kitapevi.

Harman, Ö. F. (2001). "Hz. İbrahim ve Kurban", İbrahim'in İzinde, İstanbul: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları.

---------(2000). (İncil), D.İ. A, İstanbul: Dib. Yayınları.

Hazin, A. (1995). Lübâbu't-Tevîl fî Meani't-Tevîl, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbn Hazm. (Trs.). en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm, (Thk. Abdulgaffar Süleyman Bündarî), Beyrut.

--------- (Trs.). el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal, Bağdat.

İbn Fâris, Ebu'l H. A. b. Z. (1979). Mu'cem-u Mekâyis fi'l-Luğa, Mısır. Dâru'l Fikr.

İbn Kesîr, İ. (1999). Tefsiru'l-Kur'ân-il-Azim, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbn Mâce, M. (1981). es-Sünen, İstanbul.

İbn Manzur, M. (Trs). Lisânu'l-Arab, Beyrut.

İbn Teymiyye, T. (1999). el-Cevâbü's-Sahih Limen Beddele Dini Mesih, Suudi Arabistan: Dâru'l-Asıma.

el-Kasımî, C. (1990). Tefsir İlminin Temel Meseleleri, çev. Sezai Özel, İstanbul: İz Yayıncılık.

Karaman. Vd.(2006). Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara: Dib. yay.

Kurtubî, M. (1995). el-Esnâ fi Şerhi Esmâillah'l-Hüsnâ, Tanta: Dâru's-Sahâbe li't-Turâs.

---------, (1964). el-Câmiu Li Âhkâmi'l-Kur'ân, Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye.

Kutup, S. (1412/1991). Fî Zilâl'il-Kur'ân, Kahire: Daru'ş-Şuruk.

Mannâû'l-Kattan, H. (2006): Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'ân Beyrut: Müsessetu'r Risale

Naşirûn.

Maverdî, A. (2010). en-Nüket ve'l-Uyun, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye.

Mevdûdî, E. A. (1996). Tefhimu'l-Kur'ân. (trc. Kurul), İstanbul: İnsan Yay.

Mukâtil bin Süleyman (2003) Tefsiri Kebir, Mevkiu't Tefasir, Beyrut: Dâru'l Kutubi'l İlmiyye

Müslim, E.H. M. (1981). el-Câmiu 's-Sahih, İstanbul.

en-Neccar, İ. (Trs.). el-Mu'cemu'l-Vasit, yy., Dâru'd-Da've.

Nesâî, E. A. (1981). es-Sünen, İstanbul.

Nesefî, A. (1998). Medriku't -Tenzil ve Hakaîku't-Te'vil, Beyrut: Dâru'l Kelimi't Tayyib.

Okuyan, M. (2015). Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân Sözlüğü, İstanbul: Düşün Yay.

Orum, F. (2013). Kur'ân'ı Anlama Usulü, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yay.

----------(2016). Tasdik, Tebyin ve Nesih, İstanbul: Süleymaniye vakfı Yay.

Öztürk, M. (2014). Kur'ân-ı Kendi Tarihinde Okumak, 5. Bas. Ankara: Ankara Okulu Yay.

Paçacı, M. (2016). Kur'ân ve Ben Ne Kadar Tarihseliz, Ankara: Ankara Okulu Yay.

----------(1991).” Kur’ân-ı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine –Kitab-ı Mukaddes Bağlamında- Bir Bakış”, İslami Araştırmalar, c. V, sy. 3.

Polater, K. (2013). Kur’ân’a Göre Bilgi İman İlişkisi ve Yakîn Kavramı, Akev Akademi dergisi yıl 17 sayı 55 s. 55:

Rıza, M. R. (1990). Tefsîru’l-Menâr, Kahire: Dâru’l-Menâr.

es-Salih, S. (1977). El-Mebahis fi Ulûmi’l-Kur’ân, Beyrut, Daru’l-İlm Li’l-Melayin

Şimşek, M. S. (2012). Hayat Kaynağı Kur’ân, İstanbul: Beyan Yay.

Şirbînî, Ş. (1285 h). es-Siracu’l Münîr fi i’aneti ala marifeti ba’di’l Meâni kelâmi Rabbina el Hakimi’l-Habir, Kahire.

et-Taberî, İ. C. (1992). Câmiu’l-Beyân Fi Te’vil Âyi’l Kur’ân, Beyrut.

Tarakçı, M. (2004/2) “Tevrat ve İncil’in Tahrifi ile İlgili Kur’ân Âyetlerinin Anlaşılması Sorunu”, Usûl, (2), 33- 54.

Tirmizî, M. (Trs). Süneni Tirmizî, Mevkiu’l-İslam.

Zebîdî, Ebu’l Feyz M. (1306 h) Tâcu’l Arûs min Cevâhiri’l-Kamûs, Beyrut.

Zemahşerî, M. (2006). el-Keşşaf an Hakaîki Ğavamidi’t-Tenzil, Beyrut: Dâru’l Kitabu’l-’Arabi.

Zerkânî, M. (2008). Menâhilu’l-Îrfân, Kahire: el-Mektebetu’t Tevfikiyye.

Zerkeşî, B. M. (1984). el Burhan fi Ulûmi’l-Kur’ân, Kahire: Dâru’t-Turas.